

Křesťanská metafyzika jako lék na nicotu? Radikální ortodoxie a její kritika postmoderní filozofie¹

Jakub Ort

Christian metaphysics as a cure for nothingness? Radical Orthodoxy and its critique of postmodern philosophy Radical orthodoxy is one of the most original and discussed theological movements in the last decades, nevertheless it is practically unknown in the czech academia. In the first part, the article explores the main characteristics of this movement based specifically on John Milbanks *Theology and Social Theory: Beyond secular reason*. In the second part, the relationship between Radical Orthodoxy and postmodernism is analyzed. Radical Orthodoxy reacts to the „postsecular turn“ which is connected to the postmodern criticism of modern image of universal human reason. It also applies vastly postmodern analytical tools, but it turns them against postmodern philosophy itself. The key authors of the movement criticize postmodernity as „nihilistic“ and attempt to create their own ontological concept founded in christian tradition. In the end the criticism of Radical Orthodoxy from the philosophical, theological and political perspective is summed up. In spite of some original Milbanks insights, his attempt to overcome postmodernism is unconvincing. Milbank presents both postmodern philosophy and christian tradition too one-dimensionally, since he aims at presenting his concept of christian metaphysics as the only cure to the postmodern nihilism.

Radikální ortodoxie vzbudila v devadesátých letech pozornost v teologických i filozofických kruzích. V českém prostředí je přesto téměř neznámá. Několik stran jí ve své přehledové knize o angloamerické teologii věnoval Petr Macek,¹ český překlad francouzského textu vyšel v časopisu *Teologické texty*.² V tomto článku se tedy pokusím především o předstření východisek a základní charakteristiky tohoto originálního teologického stylu. Zvláštní pozornost přitom budu věnovat vztahu radikální ortodoxie k postmodernímu myšlení. Tento vztah se pokusím lokalizovat v rámci vlastní typologie teologických odpovědí na postmodernu. Na zá-

1 Tato studie vznikla v rámci grantového projektu GA ČR, č. 17-23955S: „Jednota a mnohost v současném myšlení“.

1 Petr Macek, *Novější angloamerická teologie. Přehled základních směrů s úkázkami*, Praha: Kalich 2008, 136 – 143.

2 <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2010-4/Radical-orthodoxy-neboli-navrat-teologie.html>

věr předložím zhodnocení hlavních rysů projektu radikální ortodoxie se zvláštním přihlédnutím právě k otázce postmoderny.

V článku vycházím především z knihy Johna Milbanka *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*.³ Ne všechna stanoviska v ní obsažená lze ztotožnit s postoji všech autorů a autorek, kteří se počítají k radikální ortodoxii, zároveň jde ale o svým způsobem programatický text, který určil podobu celého hnutí, a tak je určitá míra obezřetného zobecnění na místě.

Čtyři teze

Radikální ortodoxie je označení teologického hnutí, které vzniklo na začátku devadesátých let minulého století na britských univerzitách. Ačkoli sami jeho protagonisté popírají existenci společného programu nebo jasných stanovisek a mluví spíše o „typu teologické senzibility“,⁴ jedná se o výrazné a jasně vyprofilované hnutí, které vzbudilo zájem a kontroverze na poli teologie i filozofie.

Základní stavební kameny tohoto myšlení přinesl John Milbank v již zmíněné knize *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*, poprvé vydané v roce 1990. Ve své knize se postupně vyrovnává se základními přístupy a postavami moderní sekulární filozofie, sociálního myšlení a politické teorie jako je liberalismus, pozitivismus, marxismus a právě postmoderní filozofie. Vstupuje s nimi do střetu, ve kterém sice vychází z teologických pozic, ale pokouší se ukázat rozpory v jejich vlastní filozofické argumentaci a především v ontologických předpokladech jejich myšlení. Na závěr nabízí náčrt myšlení a sociální teorie zakotvené v obnovené křesťanské onto-teologii.

Jméno samotného hnutí však přišlo později, roku 1999, kdy vyšel sborník nazvaný *Radical Orthodoxy, A New Theology* editovaný a opatřený společnou předmluvou Johna Milbanka, Grahama Warda a Catharine Pickstock. Kniha je typická svými odvážnými interpretacemi a širokým tematickým záběrem. Obsahuje eseje ke konkrétním postavám z dějin filosofie

3 Milbank, *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*, Oxford: Blackwell Publishing, 2006.

4 James K. A. Smith, *Introduction Radical Orthodoxy*, Grand Rapids: Baker Academics, 2004, 67.

a teologie, jako jsou Augustin, Jacobi nebo Martin Heidegger, jsou v ní ale také úvahy o Ježíšově těle, které uvádějí do rozhovoru klasické dogmatické loci křesťanské víry s teorií genderu, nebo esej o sekulárním a křesťanském pojetí moderního města. Tato rozmanitá směs témat je přitom rámována čtyřmi klíčovými nároky, které dva autoři a jedna autorka předložili jako základ série publikací o radikální ortodoxii a vycházejí právě z Milbankovy knihy. Zní takto:

- „sekulární modernita je výtvorem pervertované teologie,
- protiklad mezi vírou a rozumem je moderním úpadkem,
- každé myšlení, které chce uzávorkovat Boha, je nakonec nihilistické,
- materiální a temporální oblasti těl, pohlaví, umění a sociality, na jejichž zhodnocení si modernita činí nárok, mohou být skutečně obhájeny pouze skrze uznání jejich participace na transcendenci“.⁵

Tato hesla je třeba blíže vyložit.

1) Teologická kritika modernity není nic nového. Milbank se distancuje od teologického liberalismu, který se buď snaží interpretovat křesťanskou tradici ve shodě s moderním myšlením (německý kulturprotestantismus), nebo s moderním myšlením navázat dialog a definovat méně konfliktní vztah mezi vírou a rozumem (Tillich, Bultmann). Důrazem na exkluzivitu zjevení připomíná Milbank např. Karla Bartha. Blíží má ovšem v lecčems k myslitelům ze školy *nouvelle theologie* jako byl Henri Lubac, kteří se nespokojili s obhajobou exkluzivity zjevení, ale opřeli o ní svou specificky křesťanskou kritiku modernity.

Stejně tak vyráží do argumentačního protiútku proti modernitě i Milbank, který předkládá specifickou genealogii modernity. Její předpoklady hodnotí jako pouze zdánlivě neutrální (ve shodě s postmoderními autory) a polemicky je označuje jako „heretické“.

2) S tím souvisí i obsah druhé teze. Milbank preferuje Lubaca před Barthem, protože Lubac spolu s hierarchickou dualitou milosti a přirozenosti odmítl i moderní oddělení víry a rozumu.⁶ Milbank na jedné straně nechce přijmout, že by víra a zjevení byly něčím nerozumným. Vždy se po-

5 John Milbank, Catharine Pickstock, Graham Ward (eds.), *Radical Orthodoxy*, London – New York: Routledge, 1999, s. i. (Odrážky v originále.)

6 K Milbankově vztahu k Barthovi a Lubacovi: Smith, *Introduction*, 44.

važuje za teologa a filozofa zároveň. Zároveň odmítá ponechat sekulárnímu rozumu auru bezpředsudečnosti, která by mu dávala racionální primát nad pravdami víry. Podle Milbanka nejsou předpoklady sekulárního myšlení „o nic lépe racionálně ‚ospravedlnitelné‘ než samotné křesťanské pozice.“⁷ Tyto předpoklady vedou až k provokativním snahám udělat z filozofie znovu služku teologie a křesťanskou metafyziku ustavit jako základ všech ostatních věd.

3) Moderní myšlení Milbank podrobuje ontologické kritice. Chybí mu podle něj metafyzický základ, ze kterého by mohlo čerpat. Příčinu tohoto úpadku vidí už v pozdním středověku, konkrétně u Dunse Scota, který svojí ontologií odstartoval neblahou tradici ontologického myšlení, na které, ať už přiznaně, či nepřiznaně, navazuje jak modernita, tak postmodernita. Myšlení, které se odpojuje od Boha jako základu bytí a přiznává bytí samostatnost tak nakonec končí v nicotě, která má nejen filozofické nebo duchovní, ale také kulturní a společenské důsledky.

4) Poslední teze úzce souvisí s tou předchozí, obrací se však už k modernímu (a v tomto případě i postmodernímu) myšlení. To zdůvodňuje svůj obrat od metafyziky snahou docenit empiricky rozpoznatelný svět, sociální vztahy nebo lidskou tělesnost. Radikální ortodoxové důraz na tyto skutečnosti lidského života neodmítají. V tomto ohledu se také rozcházejí s Augustinovým platonismem, přestože z Augustina jinak hojně čerpají. Tvrdí ale, že odstřihnutím metafyzického základu, který je v křesťanském Bohu, ztrácí tyto jevy na své skutečné hloubce. Aby doložili svůj respekt k hodnotě stvořeného světa, domýšlejí svou teologii do pestřích úvah o liturgii, kultuře, politice, genderu nebo urbanismu.

Postmodernou proti postmoderně

Pokusíme-li se vztáhnout radikální ortodoxii k tomu, co se nazývá postmoderna, hned narazíme především na obtížnou otázku, co to vlastně postmoderna je. Lze ji chápat jako postmoderní filozofii (za všechny jmenujme např. tyto autory: Lyotard, Derrida, Deleuze, Foucault), ale také jako dominantní kulturu určitého období, kterou lze navíc specificky vztáhnout k určitým socioekonomickým podmínkám. Tak to činí např. Frederik Jameson, který mluví o postmodernismu jako o logice pozdního

⁷ Milbank, *Theology*, 1.

kapitalismu⁸ nebo marxista David Harvey.⁹ Dobře rozlišit tyto vrstvy a pojmenovat vztah mezi nimi není jednoduché. Jak přesně právě tyto vztahy chápe radikální ortodoxie, není zcela jasné. S postmodernou se ale utkává především na úrovni postmoderní filozofie, přitom ale počítá s tím, že filozofické diskurzy mají sociální, politické a kulturní dopady (popř. předpoklady).

Vztah radikální ortodoxie k postmoderně je dvojnásobný. Na jedné straně se k postmodernímu myšlení staví kriticky a pokouší se ho překonat (podobně jako další filozofické a teoretické proudy objevující se v devadesátých letech), na druhé straně přebírá postmoderní nástroje a využívá samotnou situaci, kterou postmoderna otevírá.

Postmoderna je totiž úzce spojená s tím, co se popisuje jako postsekularismus. Použijeme-li Lyotardovu metaforu postmoderny jako hroucení velkých příběhů, můžeme mezi tyto velké příběhy zařadit také příběh sekularizace. Právě ten se začal povážlivě kývat. Mezi jevy, které k tomuto otřesu přímo přispěly nebo ho nějakým způsobem reprezentují, můžeme zařadit postkoloniální hnutí a jeho narušení europocentrického vidění světa, zhroucení důvěry ve velké moderní politické projekty jako byl sovětský socialismus, ale také západní kapitalismus se silnými prvky sociálního státu a nový vstup náboženství do veřejného prostoru v druhé polovině dvacátého století (islámský fundamentalismus, evangelikální hnutí). Na rovině teorie je tato zkušenost vyjádřena kritikou primátu moderního vědeckého rozumu jako kategorie, která nereflektuje svou historickou a kulturní podmíněnost a také své negativní společenské dopady (instrumentální racionalita). Tento pohyb nakonec otevřel cestu tomu, co autoři sborníku o současné kontinentální filozofii náboženství nazývají „teologizací filozofie“.¹⁰

8 Fredric Jameson, *Postmodernismus neboli kulturní logika pozdního kapitalismu*, Praha: SOK – sdružení pro levicovou teorii, Rybka Publishers, 2016.

9 David Harvey, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Oxford: Blackwell, 1990.

10 Anthony Smith, Daniel Whistler, „What is continental philosophy of religion now?“, in: Smith, Whistler (eds.), *After the Postsecular and the Postmodern: New Essays in Continental Philosophy of Religion*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2010, 2. Jako příklad uvádějí autoři křesťanské fenomenology Jeana Luc-Mariona nebo Michela Henryho, derridovského teologa a filozofa Johna Caputa a feministickou filozofku Luce Irigaray.

Teologické reakce na postmoderní myšlení lze schematicky rozčlenit. Stranou můžeme nechat jednoznačně konzervativní teologii (např. katolický novotomismus), která setrvává ve svém odmítavém vztahu, který zůstávala už k modernitě.

Další možnou reakcí je přijetí a „pokřtění“ postmoderních hodnot. Taková teologie se hlásí k antimetafyzickému přístupu postmoderny, dekonstruuje zbytnělá dogmatická tvrzení a do centra staví hodnoty jako jsou láska, otevřenost budoucnosti a eticky motivovaná prioritizace vyloučených a marginalizovaných. Do této kategorie bychom mohli zařadit derridovského teolog Johna D. Caputa,¹¹ nedávno vyšlou knihu knihu Ulricha Engela¹² nebo některé proudy queer a feministické teologie.

Nakonec se nabízí strategie využití nabízené příležitosti. Jak jsem zmínil výše, postmoderna podemílá univerzalizující diskurz modernity. Některé teologické přístupy na to reagují ve stylu „Pokud lze cokoli (*anything goes*), lze taky hlásat evangelium.“ Jako příklad můžeme uvést postliberální školu Goerge Lindbecka, Hanse Wilhelma Freie a Stanleyho Heurwase. Jejich přístup staví do popředí biblickou naráci jako tradici rozvíjenou církevním společenstvím, které se tak stává kolektivním subjektem rozvíjení jakési biblické kontrakultury.

Radikální ortodoxie má blíže k postliberálům, jde však v tomto směru o krok dál. Nespokojí se sdíleným prostorem, který se jí v postmoderní a postsekulární situaci otevírá, ale obrací postmoderní zbraně proti postmoderně samotné a má ambici vystavět nové zastřešující paradigma se základy v křesťanské metafyzice. Pokud mluvíme o přebírání zbraní, je třeba dát jasně najevo, že Pickstock, Milbank a další jsou s postmoderní filozofií dobře obeznámení a zacházejí s ní s lehkostí v teologických kruzích ojedinělou. Za svou berou strukturalistickou tezi o smrti autora a nebojí se postulovat údajné skryté předpoklady a důsledky postmoderních myšlenek, které by sami jejich autoři těžko podepsali. Metodou, která připomíná Foucaultovu genealogii, rozkrývá Milbank nejen nepřiznané zdroje modernity, ale postmodernity samotné.¹³ Zatímco Foucault pomocí genealogické metody ukazuje, že podoby naší sexuality nebo metody

11 Např. John Caputo, *The Weakness of God, A Theology of the Event*, Indianapolis: Indiana University Press, 2006.

12 Ulrich Engel, *Politische Theologie „nach“ der Postmoderne, Geistesgespräche mit Derrida & Co.*, Ostfildern: Matthias Grünewald, 2017.

13 Smith, *Introduction*, 93.

moderního trestání nejsou něčím přirozeným, ale vyvíjejí se v čase pod vlivem mocenským interakcí, Milbank ukazuje, že moderní a postmoderní myšlení spočívá na stejně málo samozřejmých ontologických předpokladech. Tím, že svou genealogickou analýzu rozšiřuje z moderních institucí státu a trhu na náboženské myšlení a praxi, ukazuje charakteristiku modernity v nových odstínech a posouvá její počátek do mnohem dřívějšího bodu. Jako nepřiznané otce moderního a postmoderního myšlení odhaluje již zmíněného Dunse Scota.

Jeho výběr není zcela náhodný. Mnozí postmoderní autoři se ke Scotově odkazu přímo hlásili. Za všechny můžeme zmínit Gillesse Deleuze, který na Scota výslovně navazuje při rozvíjení své postmoderní ontologie. Duns Scotus vypracoval svou ontologii v polemice s Akvinského pojetím analogie bytí. Podle Akvinského je každá výpověď o Bohu (Bůh je mocný) pouze analogická nikoli identická s podobným výrokem např. o člověku (král je mocný). Nemluvíme o stejném typu bytí, které by zakládalo existenci Boží a královské moci. Duns Scotus toto tvrzení odmítá, a to především proto, že chce zachovat rozumový přístup k poznání Boha. Neodmítá samozřejmě rozdíl v moci krále a Boha, ale tvrdí, že obě tyto moci *jsou*, čerpají svou skutečnost ze stejného bytí. To je to, co nazývá univocitou bytí.

Gilles Deleuze interpretuje Scota ve své knize *Diference a opakování*.¹⁴ V ní oproti dosavadní ontologické tradici převrací prioritu ve vztahu identity a difference, když diferenci staví na první místo a tvrdí, že jakákoli identita je formována i poznávána skrze svou rozdílnost k identitám ostatním. Rozdíl, difference, je v základu ontologie, která má být otevřená pestrosti a diverzitě světa, aniž by ho před tím svazovala filozofickými pojmy. Scotovu univocitu bytí Deleuze radikalizuje. Všechna jsoucna sdílí společné bytí, není mezi nimi tedy žádná hierarchie. Zároveň tato univocita nepopírá jejich rozdílnost. Deleuze totiž tvrdí, že bytím je samotná Diference. „Deleuzova univocita stěží vyjadřuje redukci diferencí na jejich jednotu, jde naopak o přebytek difference, který je ‚společný‘ všem jsoucnům.“¹⁵

14 Gilles Deleuze, *Différence et Répétition*, Paris : Presses Universitaires de France, 1968.

15 Nathan Widder, John Duns Scotus, in: Graham Jones, Jon Roffe (eds.), *Deleuze Philosophical Lineage*, Edinburgh University Press 2009, 28.

Právě Deleuzova inspirace Scotem je jedním z důvodů, proč začátek úpadku lokalizují právě do pozdního středověku. Postmodernu nechápe jako protest proti moderně, ale ze své širší dějinné a ontologické perspektivy spíše jako její radikalizaci. Právě postmoderna, která své předpoklady dovádí do důsledku, ukazuje, kam až věci můžou zajít, když opustíme ontologii zakotvenou v křesťanském zjevení. Duns Scotus není jen otcem postmoderny, ale také moderny, a to tím, že „otevřel možnost uvažovat o bytí bez Boha.“¹⁶ Postmoderní ontologii, jak ji představuje Deleuze, označují jako „plochu“. Jsoucnum je sice přiznaná nekonečná pestrost, ale chybí jim hloubka, kterou jim dodává právě hierarchizace bytí.

Podobným směrem míří oblíbený termín nihilismus, kterým radikální ortodoxové útočí jak na modernitu, tak na postmodernitu. Stvoření se spolu se svou autonomií stává uzavřeným imanentním systémem, sami v sobě ale nejsou stvořená jsoucna ničím. Přestože má jít na prvním místě o kritiku ontologickou, radikální ortodoxové hned druhým dechem ukazují nihilistické dopady ontologie v kulturní, společenské a politické rovině. Podle Picstock je v krizi samotná humanita, která ztratila svou kotvu v mýtu o Božím sestoupení a stala se „uniformní praxí prázdných formálních kódů.“¹⁷ John Milbank etickou kritiku vyjadřuje jednoznačně, když tvrdí, že postmodernismus se artikuluje jako „za prvé absolutní historismus, za druhé ontologie diference a za třetí, etický nihilismus.“¹⁸

Co se týče spojení ontologické a kulturní kritiky postmoderny, není snad od věci zmínit, že samotný pojem „plochá ontologie“ upomíná na kulturní kritiku postmodernismu marxistického teoretika Frederika Jamesona, který mluví o absenci hloubky („*depthlessness*“) v postmoderní estetické zkušenosti. Jameson příčinu této absence ovšem nehledá na rovině metafyzické, ale viní z ní ztrátu historické perspektivy.¹⁹

16 Catherine Pickstock, „Postmodernism“, in: Peter Scott, William T. Cavanaugh, *Blackwell Companion to Political Theology*, Oxford: Blackwell Publishing, 2004, 474.

17 Tamtéž, 477.

18 Milbank, *Theology*, 278.

19 Fredric Jameson, *Postmodernismus neboli kulturní logika pozdního kapitalismu*, Praha: SOK – sdružení pro levicovou teorii, Rybka Publishers, 2016, 30–40.

Ontologie míru a násilí

Catharine Picstock tvrdí, že označení postmoderny jako nihilistické nemá etické, ale především ontologické konotace. Vymezuje se tak proti reakcionářské rétorice morálního úpadku používané konzervativními společenskými kruhy.²⁰ Z kritiky postmoderny, kterou rozvíjí John Milbank, je však jasné, že ontologická a etická (a nakonec také kulturní a politická) jsou tu spojeny. Postmoderna se podle něj artikuluje jako „za prvé absolutní historicismus, za druhé ontologie difference a za třetí etický nihilismus.“²¹

Jako jednoho z otců postmoderny označuje Milbank Nietzscheho. Na jeho filozofii ukazuje, že historismus, který se snaží vyvázat ze všech metafyzických předpokladů, stejně nakonec počítá (i když nepřiznaně) s nějakým typem ontologie či mýtu. Nietzscheho (a později Foucaultova) genealogie není podle Milbanka pouhou interpretací, ale „novou ‚radostně‘ nihilistickou formou pozitivismu, která vysvětluje každý kulturní komplex významů jako partikulární strategii nebo mocenskou lest.“²² Stejně tak odhaluje skryté předpoklady za Nietzscheho pojetím morálky. Odmítá Nietzscheho představu, že za aristokratickou morálkou je na rozdíl od morálky otroků spontaneita, která se vymyká předem daným závazným hodnotám a kulturním vzorcům. „Chování silného člověka není nikdy spontánní, je vždy nápodobou kulturního paradigmatu síly[.]“ Nietzscheho pojetí světa tak nakonec ovládá představa hry vzájemně soupeřících mocenských sil. „Nihilismus odhaluje určité univerzální primitivní náboženství imanentistního charakteru, které zahrnuje oběti, hry a války, náboženství oddané ‚cirkulaci krve‘.“²³ To je ve zkratce Milbankův popis toho, čemu říká „ontologie násilí“.

Milbank tvrdí, že neexistuje žádný obraz reality, který by nespočíval na prvotním racionálně nepodložitelném rozhodnutí, na mýtu. Je však třeba se ptát jaký mýtus zvolit, abychom neupadli do nietzscheovského (a postmoderního) nihilismu. Odpovědí je křesťanství. „Abychom čelili tomuto mýtu, nemůžeme pouze resuscitovat liberální humanismus, ale je třeba

20 Smith, *Introduction*, 101.

21 Milbank, *Theology*, 278.

22 Milbank, *Theology*, 282.

23 Tamtéž, 284–285.

předložit alternativní *mýtus*, stejně nepodložený, nicméně však ztělesňující ‚ontologii míru‘,²⁴ vysvětluje Milbank.

Ontologie míru je alternativním filosoficko-teologickým projektem, který odkazuje na Augustina a Tomáše Akvinského a obnovuje tzv. participativní ontologii, ve které má vše stvořené podíl na božském základě a z něj čerpá svou skutečnou existenci. Stvořené však nemá být sníženo na pouhý upadlý odstín původního zdroje bytí, ale má mu být naopak propůjčená skutečná hloubka. Diference mezi stvořenými jsoucny, těly a vztahy už nemají být zdrojem chaotického soupeření, ale spíše skrze svou participaci na trojičním Bohu mají představovat harmonii mnohosti. Taková ontologie je pro Milbanka základem nového vědeckého, společenského, kulturního a politického projektu, který mj. pomůže překonat zničující tendence soudobého kapitalismu.

Kritika a zhodnocení

Radikální ortodoxie je mimořádně sofistikovaný a ambiciózní teologický a filozofický projekt, který překonává defenzivní a provinční charakter velké části teologické intelektuální produkce konce dvacátého století. Teologii vztahuje k nejsoučasnejším filozofickým diskusím a zároveň navrácí až k patristice. Je zřejmé, že nástup radikální ortodoxie mohl znamenat pro velkou část křesťanských myslitelů svěží vítr a zároveň vodítko, jak propojit reflexi křesťanské tradice s pojmy současného intelektuálního světa. Např. knihu Grahama Warda *Theology and Contemporary Critical Theory* lze doporučit jako výborný úvod do hledání souvislostí mezi současnou kritickou teorií a teologií.²⁵ Zároveň jde o teologii angažovanou, která se neváhá postavit stále zřejmějším destruktivním dopadům současného společensko-politického systému.

Někdy se nelze ubránit dojmu, že v celé paletě autorů a textů, se kterými představitelé radikální ortodoxie vstupují do diskuse a které velmi často buď ostře kritizují, nebo velmi nestandardně interpretují, z nich mnozí přicházejí k úhoně. Proti jejich interpretaci Jana Dunse Scota, která je pro celý projekt klíčová, se ohradila celá řada medievistů.²⁶ Zjednodušu-

²⁴ Tamtéž, 279.

²⁵ Graham Ward, *Theology and contemporary critical theory*, Basingstoke: Macmillian, 1999.

²⁶ Smith, *Introduction*, 96, poznámka 26.

jící se zdá také Milbankova interpretace a kritika Foucaulta, podle které Foucault redukuje celou realitu na moc a vzájemně se ovlivňující mocenské vztahy.²⁷ Obecně se nelze ubránit dojmu, že argumentační povinnost a jemnost analýzy je na některých místech odložena ve prospěch kulturního konfliktu mezi křesťanskou teologií a její sekulární herezí modernity a postmodernity. Ostatně samotné hojně užívané pojmy nihilismus, hereze a úpadek nebo párové termíny ontologie míru a násilí vyvolávají často spíše dojem argumentačních zbraní než jemných intelektuálních nástrojů.

Mnoho autorů a autorek se jednoznačně staví proti radikální ortodoxii právě proto, že se obávají společenských důsledků tohoto konceptu. Radikální ortodoxii chápou jako intelektuální obhajobu konzervativního návratu k předosvícenským hodnotám. Politické implikace radikálně ortodoxních tezí nelze smést ze stolu jako primitivní antimodernistický konzervatismus. Je ale na místě se ptát, jaké by měly být politické implikace radikálně ortodoxních tezí. Jak by dopadl mezináboženský dialog, když se Milbank nebojí postulovat, že křesťanství je dokonalejší náboženství než islám a judaismus?²⁸ Nejasné (a vnitřně rozrůzněné) jsou postoje radikálních ortodoxů k sexuálním menšinám. Problém je však obecnější. Co by prakticky znamenalo škrtnutí sekularismu ve jménu křesťanského triumfalismu? S jakými všemi společenskými výdobytky bychom se museli rozloučit? A lze opravdu veškeré dopady nespoutaného globálního kapitalismu svést na samotnou (post)modernitu, aniž bychom z vaničky vylili s vodou i dítě? A nebyl by nakonec pokus o implementaci tolik vzývané augustinovské božské obce také doprovázen Augustinovou citací evangelia: „Přinuťte je vejít“?

Proti radikální ortodoxii lze ovšem namítnout mnoho čistě teologických argumentů. Není těžké si všimnout, že představitelé hnutí mluví hodně o Platónovi a takřka vůbec o Ježíši. Stejně upozaděná je v podstatě celá biblická tradice. A spolu s ní některé zásadní teologické prvky. Mi-

27 Zdá se, že Milbank je jedním z těch, o kterých píše Dreyfus a Rabinow toto: „Foucault se někdy vyjadřuje – a právě tady mu jeho kritici často nerozumí – jako kdyby chtěl ukázat veškerou vědu jako pouhý produkt moci. To je chybné. Jeho cílem bylo naopak důsledně vykázat vzájemné propojení vědění a moci.“ Herbert Dreyfus, Paul Rabinow, *Michel Foucault: Za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*, Praha: Herman a synové, 2010, 270.

28 Milbank, *Theology*, 262.

lbankova ontologie míru sice klade důraz na harmonii Božího stvoření, chybí v ní však drama kříže a eschatologické napětí mezi světem, jaký je, a světem, jaký by mohl a měl být (a jaký, jak doufají křesťané, i bude). Tento deficit má i společenské a politické implikace. Ontologická priorita míru může zakrývat skutečnost hříchu, a tím i utrpení oběti. Jak připomíná Nicolas Lash, Milbankův návrh křesťanské praxe „jednat jako by hříchu nebylo“²⁹ odhlíží od situace těch, kterým nezbyvá než „*boj za zemi, vodu a důstojnost*“.³⁰ Milbankovo ztotožnění zápasu a moci s násilím pomíjí právě tuto stránku skutečnosti.

Filozof a teolog John Caputo odmítá Milbankovo tvrzení, že mezi tradicí křesťanského myšlení a tím, co Milbank nazývá nihilismem (ať už postmoderním nebo tím Nietszcheho), zeje propast a nesmiřitelný protiklad. Proměnlivé a neuchopitelné proudění není podle Caputa nutně znakem úpadku, nebo dokonce dáblskosti. Spolu s teoložkou Catherine Keller nabízí alternativní čtení příběhu o stvoření, které docene, že ve skutečnosti v hebrejském textu Bůh netvoří *ex nihilo*, ale na počátku je *tohu wa-bohu*, cosi riskantního a neuchopitelného, s čímž ale hebrejský Bůh při stvoření pracuje. Radikální ortodoxie podle něj s tímto nepředvídatelným prvkem skutečnosti pracovat odmítá, ztotožňuje ho s nihilismem a staví proti němu jako falešnou alternativu platónsky inspirovanou křesťanskou metafyzikou.³¹

Na závěr bych se chtěl zaměřit na způsob, jakým se radikální ortodoxie, a především John Milbank, vztahují k postmoderní filozofii. Milbankovy teze korelují s tendencí v současné filosofii, která se snaží překonat některé jednostrannosti postmoderního myšlení, jak je prezentuje především poststrukturalistická filozofie. Obrat k robustní křesťanské metafyzice je v leccěms analogický k tomu, co postmarxista Alain Badiou nazývá ve svém Manifestu za filosofii „platónským gestem“.³² Milbankovi slouží ke cti, že vzhledem k datu vydání jeho *Theology and Social Theory* se rozhodně nejedná o kopírování módních filozofických proudů do teologie, ale spíše o průkopnický hlas, který v leccěms předběhl vývoj filo-

29 Milbank, *Theology*, 411.

30 Nicolas Lash, „Not exactly politics or power?“, in: *Modern Theology* 8:4 October 1992, 358.

31 John Caputo, *The Weakness of God, A Theology of the Event*, Indiana University Press 2006, 310.

32 Alain Badiou, *Manifest za filosofii a jiné texty*, Praha: Hermann a synové, 2014.

zofického myšlení. Obohacující je nesporně snaha vyrovnat se s předpoklady postmoderního myšlení na jeho vlastním poli, která jde mnohdy dál než např. zmiňovaná postliberální teologie. Milbankova alternativní genealogie (post)modernity, která vtahuje do hry i pozdní středověk, je rozhodně hypotézou, kterou stojí za to zkoumat, stejně jako mnoho zajímavých a originálních postřehů o konkrétních autorech, ať už jde o Hegele, Foucaulta nebo Nietzscheho.

V celkovém Milbankově postoji k postmoderně však čtenáři překáží přílišná dávka polemického souboje, která často vede hranice i tam, kde nejsou, a naopak ignoruje pestrost uvnitř jak sekulární, tak křesťanské tradice. Problémem je samotné nepříliš jasně vymezené pojetí postmodernismu, který velmi lehce smazává rozdíly mezi jednotlivými postmoderními autory a nevysvětluje vztah mezi filozofií a kulturou. Na jedné straně pomíjí silný etický apel přítomný v postmoderní kritice modernity, na druhé straně vynechává z křesťanské tradice leccos, co se vzpírá jeho ontologii míru (jako je samotný velikonoční příběh a celá eschatologická tradice). Nelze se ubránit dojmu, že Milbank konstruuje obraz vlastní křesťanské metafyziky a postmoderní filozofie tak, aby postmoderně mohl lehce přirknout diagnózu nihilismu a vlastní teologii pak udělat lékem.

Tam, kde se to hodí, jsou postmoderní premisy přijímány až příliš zjednodušeně. Milbank tak tvrzení, že každé vědění je závislé na narativním rámci, činí automaticky bianko šekem pro zakotvení veškeré vědy v křesťanské metafyzice. Přitom skutečnost, že pro ty nejlepší z postmoderních teoretiků toto poznání neznamenalo pověstné *anything goes*, ale podnět pro poctivější sebereflexi vědeckého poznání a nikoli prostě jeho relativizaci, nechává stranou.

Zdá se, jako by sám Milbank nechával pravdivost svých metafyzických tvrzení jaksí stranou a jejich legitimitu opíral právě o schopnost překonat tolik skloňovaný nihilismus. „Pouze křesťanství (a, v menší míře, judaismus a islám) potvrzuje takovou ontologii, která se plně vyhýbá počátečnímu nihilismu. Tato ontologie není ustavena dialekticky, ale je spíše implikována v příbězích o božském stvoření a vykoupení,“³³ zdůvodňuje Milbank důvod, proč stojí křesťanství výš než sekulární filozofie (a nakonec výš než všechny ostatní tradice). V tomto ohledu radikální ortodoxie postmodernu nepřekonává a lze přitakat Adamu Kotskovi, který ji označuje

33 Milbank, *Theology*, 262.

jako „intelektuálně nejsostikovanější verzi postmoderního křesťanství“, protože odpovídá základnímu znaku postmoderny – „moralizujícímu diskurzu, který potvrzuje, nebo odmítá různé ontologie na základě jejich předpokládaných morálních dopadů.“³⁴

Mgr. Jakub Ort

Čermákova 3

120 00 Praha

jakub.ort@gmail.com

³⁴ Adam Kotsko, *Ontology as morality*, <https://itself.blog/2007/12/18/ontology-as-morality/>.